

Русак Д.М.*

ГРОШОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ КРАЇН ЦСЄ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Досліджено проблеми нарощування фінансового потенціалу національної економіки за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, проаналізовано рівень стійкості фінансової системи держави в контексті забезпечення конкурентоспроможності країн ЦСЄ в умовах сучасної глобальної фінансово-економічної кризи.

Важной составляющей современного экономического потенциала страны является денежно-кредитная система. Исследование проблем наращивания финансового потенциала национальной экономики за счет внутренних и внешних источников, анализ устойчивости финансовой системы важны для сохранения быстрых темпов усиления конкурентоспособности стран ЦВЕ в условиях современного глобального финансово-экономического кризиса. В связи с этим, исследование влияния денежно-кредитной политики в странах ЦСЄ на конкурентоспособность этих стран, является особенно актуальной темой исследования в контексте дальнейшей интеграции стран ЦВЕ в денежно-кредитную систему страны ЕС и вхождения в ЕВС.

An important component of modern economic potential is a monetary system. Studies of increasing the financial capacity of national economy through internal and external sources, analysis of the stability of the financial system becomes essential to keeping a rapid rate of increase of competitiveness of CEE in the current global financial crisis, and is particularly important research topic in the further integration of CEE in the monetary system of the EU and joining the EMU.

Гармонійний соціально-економічний розвиток та зростання конкурентоспроможності національної економіки ґрунтується на ефективному використанні конкурентних переваг та економічного потенціалу країни. Важливою складовою формування та реалізації економічного потенціалу є грошово-кредитна система. Дослідження проблем нарощування фінансового потенціалу національної економіки за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, аналіз стійкості фінансової системи набуває важливого значення у контексті забезпечення конкурентних переваг країн ЦСЄ в умовах сучасної глобальної фінансово-економічної кризи.

Фінансовий потенціал країни залежить, по-перше, від рівня розвитку банківської системи країни та доступу до кредитних ресурсів. Характерною рисою грошово-кредитних систем країн ЦСЄ на сучасному етапі є експансія іноземного капіталу та надмірна залежність від зовнішніх джерел фінансування фінансово-кредитних установ (табл. 1).

* кандидат економічних наук, асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Таблиця 1. Частка іноземного капіталу в банківській системі країн ЦСЄ

Країна	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Болгарія	72.7	75.2	82.5	81.6	74.5	80.1	82.3
Чехія	89.1	85.8	86.3	84.9	84.4	84.7	84.8
Естонія	97.3	97.5	97.5	98	99.4	99.1	98.7
Латвія	65.2	42.8	53	48.6	57.9	63.3	63.8
Литва	78.2	96.1	95.6	90.8	91.7	91.8	91.7
Угорщина	66.5	85	83.5	63	82.6	82.9	64.2
Польща	82.2	70.7	71.5	71.3	74.3	74.2	75.5
Румунія	51.4	52.9	54.8	58.5	59.2	87.9	87.3
Словаччина	78.3	84.1	96.3	96.7	97.3	97	99
Україна	12.1	12.3	12.1	12.1	21.3	35	39.4

Джерело: розраховано автором за даними European Central Bank. *EU banking structures: October, 2008* // <http://www.ecb.int> ; даними НБУ

У деяких країнах ЦСЄ, зокрема в Естонії, Словаччині та Чехії, більше 90% сукупних активів банківської системи належить іноземним інвесторам – транснаціональним банкам з Швеції (країни Балтії), Австрії (Чехія, Угорщина, Румунія, Словаччина, Україна, Болгарія), Італії (Угорщина, Польща, Словаччина, Болгарія), Франції (Чехія, Україна), Німеччини (Угорщина, Польща), Бельгії (Чехія) та Нідерландів (Польща). Крім того, відбувається концентрація джерел фінансування банків з обмеженої кількості держав. Швеція, наприклад, забезпечує 67% зовнішнього фінансування країн Балтії, що підвищує рівень вразливості їх банківських систем у результаті скорочення обсягів кредитів, які надходять з високорозвинених країн Європи [1].

Таблиця 2. Розвиток грошово-кредитного фінансування

Країна	Короткострокові кредити, % резервів (2008) ⁴	Рівень диверсифікації джерел надходжень іноземного капіталу (2007) ²	Показник заощаджень домогосподарств (2007) ⁵	Споживче кредитування, % всіх кредитів (2008) ⁶	Питома вага іноземного капіталу в банківській системі (2007) ⁷	Рівень інфляції (2008) ²
Болгарія	54,5	18,2	-22,68	23	82,3	12
Чехія	50	31,8	8,8	20	84,8	6,3
Естонія	176,4	80,8	0,84	43,3	98,7	10,4
Латвія	174,5	55,4	-4,29	42,7	63,8	15,3
Литва	77,1	63,7	0,12	24,4	91,7	11,1
Угорщина	110,5	23,8	11,99	21,7	64,2	6,1
Польща	41,3	17,6	6,56	20	75,5	4,2
Словаччина	66,2	35,4	7,7	16,3	99	3,9
Румунія	134	35,3	-13,98	17,7	87,3	7,8
Україна	50,6	25,3	0,04	22,5	39,4	25,2

Джерело: розраховано автором за даними:

- 1 Міжнародна енергетична агенція // <http://www.iea.org>
- 2 Світовий банк // <http://www.worldbank.org>
- 3 Міжнародний валютний фонд // <http://www.imf.org>
- 4 Банк міжнародних розрахунків // <http://www.bis.org>
- 5 Євростат // <http://ec.europa.eu/eurostat> ; Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 6 Європейський банк реконструкції та розвитку // <http://www.ebrd.com>
- 7 Центральний Європейський Банк. *EU banking structures: October, 2008* // <http://www.ecb.int>

Основною тенденцією розвитку банківських систем та фінансових ринків країн ЦСЄ в докризовий період протягом 2003-2008 рр., було збереження швидких темпів зростання кредитів та посилення залежності в багатьох країнах регіону від недепозитного фінансування (табл. 2).

Високий рівень співвідношення між кредитами та депозитами свідчить про значну залежність країни від зовнішнього фінансування в умовах недостатньої розвиненості внутрішнього ринку капіталів та вільного доступу іноземних банків до дешевих кредитних ресурсів, які надаються материнськими компаніями.

Найбільше зростання співвідношення кредитів та депозитів спостерігалось в країнах Балтії, Угорщині та Румунії. Питома вага кредитів у ВВП у 2007 р. була високою у Латвії (104%) та Естонії (99%), що підвищило рівень фінансової вразливості цих країн від зовнішніх джерел фінансування, оскільки за рахунок депозитних ресурсів покривається приблизно половина всіх наданих позик.

Відносно безпечною є ситуація в банківських системах Чехії та Словаччини, оскільки політика центральних банків цих країн була спрямована на забезпечення достатнього рівня диверсифікації зовнішніх джерел фінансування та стабільного зростання наданих і залучених грошових ресурсів.

Однією зі складових фінансового потенціалу країни є кошти місцевих та державного бюджетів. Що стосується національних бюджетів країн ЦСЄ, то варто зазначити, що валові бюджетні видатки перевищують доходи, як правило, в декілька разів. Сукупні доходи національних бюджетів емерджентних країн ЦСЄ склали у 2008 р. не більше 1% від ВВП [2]. Водночас сукупні бюджетні видатки становили від 1,3% до 3,7% ВВП країн ЦСЄ. Це свідчить про дефіцитність національних бюджетів емерджентних ринків Європи (табл. 3).

Всі бюджети країн ЦСЄ, які є членами ЄС, збалансовуються за рахунок коштів консолідованого бюджету ЄС. Для деяких країн розмір дотації перевищує обсяг власних доходів в декілька разів: для Болгарії, Естонії та Словаччини – в 2,1 рази, для Угорщини та Польщі – 2,8, для Латвії – 3,4, Литви – 3,9 рази.

Дохідна частина бюджетів країн-членів ЄС формується за рахунок надходжень від сплати податку на додану вартість (17% сукупних доходів), податків на доходи (61%), зборів за використання власних ресурсів (14%), інших платежів та надходжень (8%) [2]. Акумуляовані кошти спрямовуються на реалізацію пріоритетних завдань та цілей, що визначені стратегією розвитку ЄС на певний проміжок часу.

Питома вага видатків країн ЦСЄ у сукупному бюджеті ЄС складала 17,4% у 2008 р. [3]. Бюджетні кошти спрямовувалися, передусім, на стимулювання внутрішнього економічного потенціалу територій з метою наближення до рівня добробуту країн ЄС-15, підтримку сільського господарства, поширення європейських цінностей. Крім того, Болгарія та Румунія отримали додаткові кошти (компенсацію) для подолання соціально-економічних диспропорцій між регіонами у результаті інтеграції до ЄС.

Таблиця 3. Обсяги доходів та видатків бюджетів країн ЦСЄ, млн. євро

Країна	2007 рік			2008 рік		
	Доходи	Видатки	Дефіцит (профіцит), % ВВП	Доходи	Видатки	Дефіцит (профіцит), % ВВП
Болгарія	-	-	-	290,8	591,5	-1,00%
Чехія	1 035,30	1 330,00	-0,30%	1 167,00	1 721,00	-0,40%
Естонія	130,3	300	-1,30%	176,7	376,9	-1,30%
Латвія	155,1	402,6	-1,50%	199	675	-2,40%
Литва	233,8	799,8	-2,40%	271	1 043,80	-2,80%
Угорщина	782,5	1 842,20	-1,20%	870,2	2 427,60	-1,50%
Польща	2 446,60	5 305,60	-1,10%	2 808,60	7 786,40	-1,60%
Румунія	-	-	-	1 089,40	1 602,40	0,00%
Словаччина	401,6	696,2	-0,70%	519,2	1 082,60	-1,00%
Україна*	171,8	175,5	-3,70%	219,9	227,6	-7,70%

Джерело: складено автором за даними: *EU budget 2008: Financial Report* // <http://europa.eu> та Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>

Примітки: * млрд. грн.

Основними бюджетоутворюючими податками в Україні є ПДВ та податок на прибуток (для державного бюджету), податок на доходи фізичних осіб та плата за землю (для місцевих бюджетів). Більшість місцевих бюджетів України є дотаційними та характеризуються високим рівнем соціальної спрямованості, яка щорічно збільшується. Найбільшу питому вагу у соціально-орієнтованих видатках займають видатки на освіту (у середньому 27%), охорону здоров'я (22%), соціальний захист та соціальне забезпечення (18%). Як наслідок, інвестиційні проекти та програми фінансуються у недостатньому обсязі, що стримує інноваційний розвиток держави [4].

Ще одним важливим джерелом формування фінансового потенціалу національної економіки є золотовалютні резерви країни виступають, які накопичуються в період зростання та використовуються державою під час спаду чи кризи. Вони дозволяють забезпечувати стабільність національної валюти, зменшувати рівень зовнішньої заборгованості країни. За даними МВФ, на 01.01.2009 р. золотовалютні резерви країн ЦСЄ становили: Польща – 14% від ВВП, Румунія – 18,1%, Чехія – 15,4%, Угорщина – 16,5%, Словаччина – 17,9%, Болгарія – 21,5%, Литва – 14,1%, Латвія та Естонія – по 12,8% [5]. Впродовж 2004-2008 рр. країни ЦСЄ швидкими темпами збільшували свої золотовалютні резерви (рис. 1). Найвищі темпи нарощування продемонстрували Литва (збільшила резерви у 3,1 рази), Україна (2,8), Румунія (2,7), Болгарія (2,5).

Особисті заощадження населення, що акумулюються у фінансово-кредитних установах та соціальних фондах, доповнюють структуру фінансового потенціалу країни. Рівень заощаджень домогосподарств може мати як позитивне, так і негативне значення. Якщо даний індикатор є позитивним, то доходи домогосподарств перевищують їх витрати. І навпаки: при негативному значенні рівня заощаджень домогосподарства вважаються залежними від кредитних ресурсів. На рис. 2 графічно представлено значення рівня заощадження у країнах ЦСЄ у 2007 р.

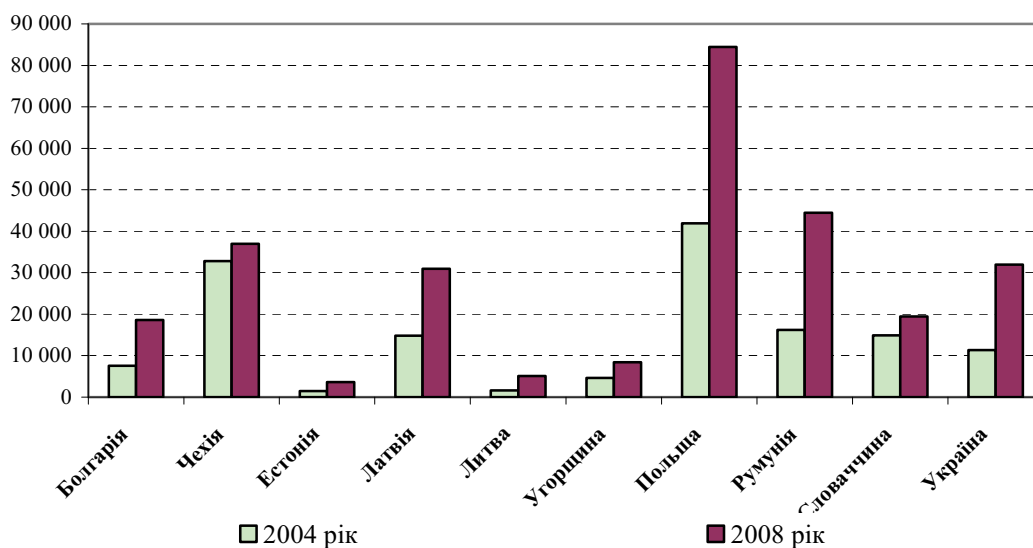

Рис. 1. Динаміка обсягів золотовалютних резервів країн ЦСЄ у 2004-2008 рр., млн. дол. США

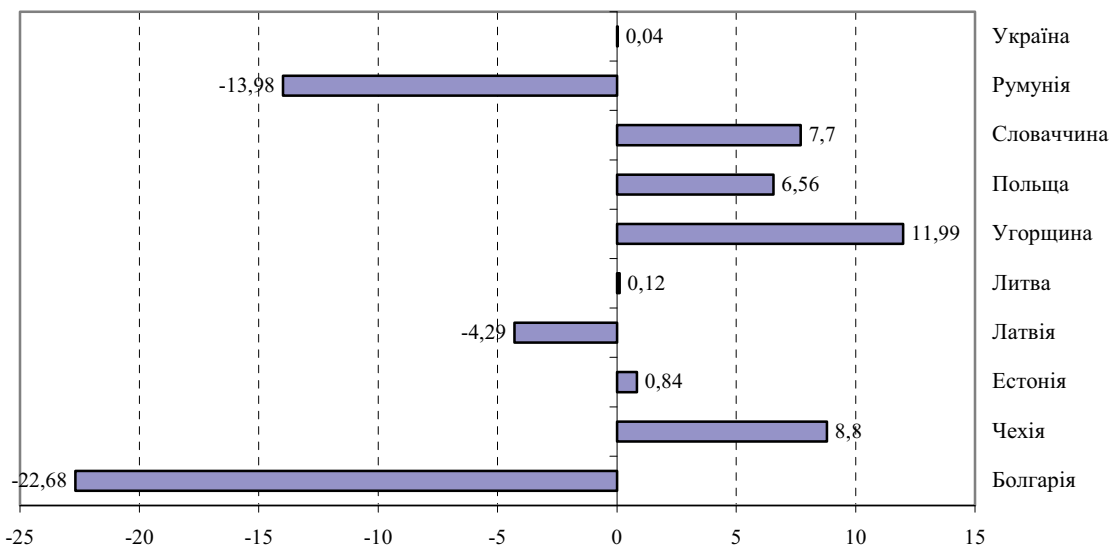

Рис. 2. Обсяги заощаджень домогосподарств у країнах ЦСЄ у 2007 р.

Витрати домогосподарств в Румунії, Латвії та Болгарії перевищують їх доходи, що свідчить про наявність кредитної залежності. Питома вага особистих заощаджень домогосподарств в Україні, Литві та Естонії також є незначною та посилює вразливість фінансового сектора національних економік. Найвищий рівень заощаджень демонструють домогосподарства Угорщини, Чехії, Словаччини та Польщі, що позитивно впливає на стійкість фінансових систем країн.

З огляду на вищезазначене, зауважимо, що нарощування фінансового потенціалу країн ЦСЄ залежить від ефективного та гармонійного використання всіх наявних та потенційних фінансових ресурсів, які акумулюються всередині країни або надходять з-за кордону у вигляді іноземних інвестицій. Проте залежність країни від зовнішніх джерел фінансування підвищує вразливість національної економіки у результаті виникнення несприятливої кон'юнктури на світових ринках капіталів. Проблема вразливості національної економіки набуває особливої гостроти на сучасному етапі в умовах розгортання глобальної фінансово-економічної кризи. Країни ЦСЄ вважаються найбільш вразливими, ос-

кільки високий темп їх економічного зростання залежав від швидкого припливу прямих іноземних інвестицій.

Список джерел:

1. BIS Quarterly Review, March 2009: [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0903.htm
2. EU budget 2007. Financial Report. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008: [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ec.europa.eu/budget/library/publications/fin_reports/fin_report_07_en.pdf
3. Офіційний сайт Євростату: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>
4. Державна підтримка українського експорту при Міністерстві економіки України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/19.html>
5. International Monetary Fund: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org>